

důvodu, že ze základního svého hlediska nedovedly učiniti všechny důsledky pro právní skutečnost v celé její bohatosti. Přes to ale aspoň ukázaly cestu k uspokojivému řešení právněfilosofických problémů. Kladu je tudíž před ostatní theorie italské moderny, a to nejen s hlediska čistě filosofického hodnocení, ale i pro jich praktickou upotřebitelnost, která však stane se patrnou teprve tehdy, až směr ten opustí dráhu nejabstraktnějších a mnohdy fantastických konstrukcí, jíž se dosavad bral, a obrátí svůj zřetel k řešení konkrétních právních problémů. Nastoupiti tuto cestu, to jest pro objektivní idealismus nejbližším úkolem, od jehož splnění bude záviseti nejen důkaz o jeho životaschopnosti, ale i celý příští jeho osud.

Karel Kadlec:

Viktorín Kornel ze Všehrd.

Přednáška konaná na paměť čtyřstého výročí smrti Všehrdovy dne 3. prosince 1920 ve veliké síni university Karlovy.

Na jaře letošního roku bylo tomu čtyři sta let, co vypukl v Praze mor. Polekané obyvatelstvo prchalo z města na venek a šířilo nákazu po Čechách. Mezi těmi, kdo v Praze setrvali, byl slavný právník český Viktorín Kornel ze Všehrd. Odvahu svou zaplatil však smrtí dne 21. září řečeného roku.

Dnes po čtyřech stech letech vzpomínáme tragického skonu Všehrdova se zvláštní pietou. Padloť čtyřsté výročí smrti Všehrdovy do veliké doby dějin národa, do znovuzřízení českého státu. Letos máme první příležitost uctíti po zásluze ve vlastní své domácnosti památku muže, který je nám symbolem nejen českého právnictví, nýbrž i našeho češství.

Viktorín Kornel náleží k nejrázovitějším postavám českého národa. V něm přihlásil se — už po několikáté v českých dějinách — ke slovu prostý český člověk ve vznešené šlechtické společnosti. A přihlásil se způsobem tak důstojným, že se činností svou vyšinul mezi přední muže národa. Narodil se asi r. 1460 v Chrudimí z rodičů měšťanských, hlásících se k podobojím. Utrakvistu přidržel se věrně i mladý Viktorín. Bylo to vyznání, k němuž se znal sice i král Jiří, ale zároveň vyznání pokládané tehdejšími papeži Piem II. a Pavlem II. za kacířství. Značná část národa českého byla tenkrát již po půl století roz-

dvojena s papežskou stolicí. K rozbrojům náboženským přidružily se od válek husitských zápas sociální. Běželo o ujařmení nejen selského lidu, nýbrž i stavu městského, který tehdy byl dosti silný, a proto panstvu nebezpečný. Nebyly tenkrát ještě ani vyrovnávy účty mezi stavem panským a rytířským. Oba šlechtičtí stavové museli se dříve dohodnouti, aby se pak společně podporovali ve svých snahách jednak o zeslabení moci královské, jednak o odstrčení stavu městského. Ke konečnému narovnání mezi oběma vyššími stavy došlo r. 1487 výrokem krále Vladislava, že na soudě zemském má zasedati vedle tří nejvyšších úředníků zemských 12 pánů a 8 rytířů. R. 1497 pak rozděleny nejvyšší zemské úřady mezi vyšší stavy.

Král Vladislav vzdal se zároveň odúmrtého práva po osobách stavu panského a rytířského a učinil téhož roku 1497 důležité výpovědi ve sporu mezi vyššími stavy a stavem městským o vydání zběhlých lidí selských. R. 1497 byl dovršen proces znevolnění selského lidu v českých zemích, proces, který trval celého půl druhého století. Sedlák byl definitivně připoután k hroudě a stal se inventářem vrchnostenské půdy.

Znevolnění sedláků znamenalo zároveň poškození stavu městského, rekrutovavšího se z veakova. Vyšší stavové se tím však nespokojili, nýbrž pustili se do nových prudkých bojů s městy. Běželo o spory rázu hospodářského, právního a politického. Starými výsadami nabyta města ve svém okruhu výhradného práva k provozování jistých živností, zejména práva vařiti a čepovati pivo. Do práv těch počali zasahovati vyšší stavové, osobujíce si zejména právo vařiti pivo a zakazující sedlákům, aby odebírali pivo městské. Měšťané poháněni neprávem před soud zemský, naproti tomu však bráněno jim kupovati zemské statky a vkládati je do zemských desk. Města měla dokonce zbavena býti hlasovacího práva na sněmích ve všech zemských věcech.

Do těchto rozháraných politických, sociálních a náboženských poměrů padá život Viktora Kornela. Jen jako hoch zachytil Viktor Kornel ještě slavnou dobu českých dějin, panování krále Jiřího. Jinak trpěl po celý svůj život pod tíhou neblahých poměrů za vlády krále Vladislava. Nabyv v rodišti svém důkladného vzdělání základního, vstoupil asi r. 1477 na pražskou universitu, a sice na fakultu artistickou čili, jak bychom

dnes řekli, filosofickou. Vysoké učení pražské nalézalo se tehdy následkem delších nepokojů v zemi a zejména následkem rozchvácení svého majetku za krále Zikmunda ve velikém úpadku. Zanikly fakulty theologická, právnická, a lékařská, a na zbývající fakultě artistské bylo jen několik málo profesorů. Ale ani těm nevedlo se dobře, takže byli nuceni opouštět své povolání a hledati zaopatření mimo universitu.

R. 1479 dosáhl Viktorín bakalářství, v říjnu r. 1481 licenciátu, načež dne 30. ledna 1483 byl povýšen za magistra svoidných umění a počal hned čísti na universitě. V říjnu r. 1484 zvolila ho artistická fakulta za svého děkana. Po r. 1485 neděje se sice v universitních aktech o Viktorínovi zmínka, ale zdá se, že až do r. 1487 na universitě setrval. Vímeť, že r. 1488 byl již starostou komorničím a ingrosátorem zemských desk. Téhož roku uvádí se Viktorín Kornel v zápise o koupi domu na Starém městě Pražském naproti sv. Haštalu jakožto Victorianus Wssehrdensis. Je z toho patrné, že již tenkrát užíval erbu a titulu ze Všehrd. Erb a titul tento byl mu, jak se zdá, udělen králem Vladislavem, v souvislosti s nastoupením funkce starosty komorničího a ingrosátora u zemských desk. Službou svou nestal se Všehrd ještě zemským »úředníkem« v technickém slova smyslu, nýbrž jen předním zřízencem mezi pomocným personálem zemského soudu a zemských desk.¹⁾ Ale služba tato byla mu dobrou přípravou k poznání starobylého práva zemského, hmotného i formálního. Neboť v první své funkci jako starosta komorničí vysílal k žádosti stran komorníky na půhony, na ohledání škod, na exekuce a vůbec k úředním mimosoudním úkonům a poučoval nejen řečené soudní zřízence, jak mají půhony vykonati, nýbrž i »původce« (žalobce), jak se mají při půhonech zachovati, aby nepřišli ke škodě. Zapisoval také do příručních svých knih čili register »útoky« stran, t. j. žádosti, aby někdo byl pohánán. Jako ingrosátor měl pak za úkol konati pod dozorem nejvyššího písaře nebo místopísaře zápisy do zemských desk, čímž rovněž nabýval příležitosti k poznání zemského práva.

Úřední služba odvrátila sice Všehrda od theoretických studií universitních, ale nepřetrhla jeho styků s pěstiteli písemnictví.

¹⁾ Srov. O právech země české knihy devatery (vyd. Herm. Jirečka, v Praze 1874), IV. 2. 8 a 9.

Právě tehdy počal se u nás šířiti humanism. Prvým jeho pěstitel^{em} byl Řehoř Pražský. Mimo universitu působil nejproslulejší humanista český doby Vladislavovy Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, vrstevník Všehrdův (nar. se r. 1460 nebo 1461). Vystudovav na vysokých školách italských, v Bononii a Ferrare — kde se stal r. 1482 doktorem církevního práva, byl po svém návratu do Čech jmenován r. 1483 od krále Vladislava proboštem vyšehradským a po nové cestě do Němec vstoupil r. 1486 do služeb královského dvora. Mezi Hasištejnským z Lobkovic a Viktorínem Kornelem vzniklo tehdy několikaleté přátelství. Oba mužové poznali své duševní přednosti a přilnuli k sobě upřímnou láskou, která se projevovala při četných příležitostech. Obdiv jednoho pro druhého neznal mezí. Bohužel přátelský poměr jejich byl náhle koncem r. 1493 nadobro přetržen, když Bohuslav Hasištejnský věnoval papeži latinskou básničku, v níž prosí boha, aby kališnické Čechy přivedl do lůna církve. Všehrd odpověděl na to delší parodií, ve které tepal papeže, nazýváje ho »stupor mundi«. Hasištejnský, horlivý katolík a dokonce претендент na biskupský stolec, popudil se Všehrdovou odpovědí tak prudce, že zapomněl na dosavadní přátelství a nedal se ani opětnými smírnými pokusy bývalého svého kališnického přítele pohnouti k tomu, aby mu odpustil. Oba humanisté nadobro se rozešli.

Všehrd jmenován byl zatím na jaře téhož r. 1493 místopísařem čili větším písařem. při zemských deskách. Celý rok trvalo, než úřad tento byl obsazen. Bylť předchůdce Všehrdův Ondřej čili Ondráček z Těšnova již na jaře r. 1492 pro urážku úřadu sesazen. Nyní teprve se stal vlivným zemským úředníkem, a sice jedním z t. zv. úředníků »menších«. Jako zemský místopísař spravoval zemské desky, větší i menší, a měl pod sebou nižší deskové zřízení, zejména jmenovaného již ingrosátora a dva registrátory, kteří měli za úkol hledati v registrech, co komu bylo potřebí. V novém svém postavení vnikl Všehrd ještě více do znalosti zemského práva. Jako zemský místopísař hrál vynikající roli nejen při úřadě zemských desk, nýbrž při samém menším soudě zemském, ba připadly mu i funkce nejvyššího písaře zemského, poněvadž úřad jeho po odstoupení Jana z Roupova (dne 4. června 1493) nebyl po několik let obsazen.

Všehrd nespokojil se jen prostým plněním svých úřadůch

povinností, nýbrž se zvláště zálibou pročítal folianty zemských desk a činil si z nich soukromé výpisy. Pojalť záhy úmysl napsati knihu, v níž by bylo zpracováno celé soukromé právo zemské i řízení před zemskými soudy a zemskými deskami. R. 1495 přikročil k provedení své myšlenky. Během r. 1495 dokončil tři první knihy svého díla, v druhé pol. r. 1496 napsal knihu čtvrtou, v zimě r. 1496 a na jaře r. 1497 knihu pátou.

Díla svého v dosavadním úřadě Všehrd už nedokončil. Dne 13. března 1497 byl náhle královským dekretem propuštěn z úřadu místopisárského. Podrobnosti propuštění nejsou nám bohužel známy. Víme jen, že koncem února r. 1497 přijel král Vladislav po delší nepřítomnosti z Uher do Prahy a vyhověl tu četným žádostem panstva českého, usilujícího tehdy o povznesení své moci. Mimo jiné sesadil z úřadu místopisárského Všehrda; bylo to jedno z nejprvnějších opatření královských. Čekalo se patrně na králův příjezd, aby trest byl vynesen. Za vinu dávalo se propuštěnému, že o své újmě změnil starobylou formuli prohlášení před zemskými deskami: »Přiznal se před úředníky pražskými« a nahradil ji formulí novou: »Přiznal se před úředníky desk zemských«. Ve skutečnosti bylo však příčinou Všehrdova sesazení asi něco jiného. Zdá se, že Všehrd uvalil na sebe hněv svých představených, nejvyšších úředníků zemských, nejvyššího komorníka zemského pana Jiadřicha z Hradce a nejvyššího sudí pana Půty z Riesenberka. Oba přední velmoži čeští neměli asi rádi Všehrda již pro jeho příslušnost k stavu městskému, s nímž právě tehdy panstvo české mělo četné spory. Ještě méně líbila se jim učenost místopisárova. Všehrd sám stěžuje si v latinském dopise, zaslaném Bohuslavu Hasištejanskému na vrtkavost »našich purpurooděnců, kterým sotva rovní, natož pak nižší mohou vyhověti«. Opovrhují prý lidmi filosoficky vzdělanými, říkajíce, že »mluví z knih« a že »po latinsku mudrují«. Učenost a vzdělání pokládají za vadu, takže v životě praktickém více prý vynáší ničemu se neučiti a více se doporučuje ve školách se nevzdělávati. Vidíme tu, že panstvo české bylo tehdy stejné jako všechna aristokracie na světě. Nebyli mu po chuti jen »doktoři« aneb, jak se také říkalo, »juristé« čili »legisté«, učení právníci vyšlí z cizích universit a znalí práva římského a církevního, nýbrž lidé učení vůbec. »Doktorem« nebyl ani sám Všehrd. V právu římském se vzdělati neměl vůbec na pražské universitě

příležitosti. Jak již řečeno, nemělo tehdy pražské vysoké učení právnické fakulty. Ovšem jako bývalý odchovanec fakulty artistické a dokonce její profesor, nabyt Všehrd vysokého vzdělání, a proto panstvo české kladlo ho do stejného tábora se všemi doktory. Bezpochyby se ho chtěli nejvyšší úředníci čeští zbaviti ještě z jiných důvodů. Od r. 1487 neuspěla již v Čechách myšlenka, aby se zemi dostalo sbírky zemského práva čili t. zv. zřízení zemského. Má se za to, že již na sněmě, konaném v červnu r. 1487, zvolena byla komise »z knížat, z pánů, z rytířstva a z měst«, která měla připraviti návrh zemského zákoníka. Úkol nebyl však snadný. Členové komise měli sebrati v jeden celek staré zákony a soudní nálezy, k čemuž bylo třeba delšího času. Usneseno tudíž na sněmě o sv. Václavě r. 1487, že se věc odkládá na celý rok, tak aby se komise sjela znova před sv. Václavem r. 1488. Do té doby měl sbírán býti materiál. Nejvyššímu kancléři nařizováno, aby měl pohotově stará registra královská, aby všechny staré zemské desky byly z Karlštejna přivezeny do Prahy, a aby také všichni stavové — nevyjímajíc ani měst — přinesli všechno, co mělo nějaký vztah k zamýšlenému dílu, jako byly listy, knihy i staré soukromé práce o zemském právu. Ale ani potom provedení myšlenky nepokročilo, takže teprve na konci devadesátých let 15. století znova započaly kodifikační práce, jež tentokrát vedly k výsledku.

Zdá se, že myšlenka, aby sepsána byla sbírka zemského práva českého, pohrula r. 1495 Všehrda k tomu, aby se pustil do svého díla, nazvaného potomně »O právích země české knihy devaterý«. Dokud se nerozneslo, že o díle svém pracuje, nezapadlo snad nejvyšší zemské úředníky, aby proti autorovi chystané práce zakročili. Věc nedala se utajiti, i kdyby se Všehrd snad o ní byl nikomu nezmiňoval. Je však možno, ba více než pravděpodobno, že nejbližší okolí Všehrdovo bylo do věci zasvěceno, a tu nemohlo panstvo české a v jeho čele nejvyšší zemští úředníci očekávati, že Všehrd bude psáti své dílo v duchu, v jakém si oni přáli. Nejen změnou prohlášovací formule, o níž byla řeč, nýbrž celým svým vystupováním, jak jsou toho v Knihách devaterých jasně stopy, ukazoval Všehrd, že je povaha samostatná, která nebude sloužiti jednostranným snahám a choutkám panstva. Bylo třeba, aby se ho čeští páni zbavili, a sice právě v tom okamžiku, kdy s největší vehemencí přikročili

k uskutečňování svých politických cílů, a kdy také znova se vytvořila otázka sepsání zemského zřízení, v němž česká šlechta — vyšší i nižší — vzájemně mezi sebou dohodnutá uzákoniti chtěla své privilegované postavení na újmu krále i městského stavu. Je velmi pravděpodobno, že sesazením s úřadu místopísařského mělo Všehrdovi býti zabráněno, aby dokončil započaté své dílo o zemském právu, ba že měl býti zastrašen, kdyby přece jen chtěl v něm pokračovati. Jisto jest, že k ukončení »Knih devaterých«²⁾ potřeboval četných výpisů z zemských desk, na něž se v díle svém stále odvolává. Snad se panstvo české domnívalo, že odstraněním z úřadu bude Všehrdovi znemožněno potřebné výpisy z desk si opatřiti. Zatím však, jak z práce r. 1499 ukončené soudíme, připravil si patrně autor její dávno před ukončením veškeren materiál, zejména výpisy z desk, takže i po sesazení s úřadu mohl v práci své pokračovati. Jinak bylo by mu bývalo skutečně zabráněno dílo dokončiti. Byloť na sněmě, konaném o suchých dnech letničních r. 1497 (ve dnech 17.—20. května, mezi jiným usneseno, aby úředníci menší žádnému výpisů z desk nevydávali bez povolení krále neb soudu zemského neb větších úředníkův.

Sesazením s úřadu stalo se Všehrdovi veliké příkoří, ale bývalý zemský místopísař nebyl tím zlomen. Klidně pokračoval ve svém díle o zemském právu. Ještě v r. 1497 napsal knihu šestou, sedmou a osmou svého díla; kniha devátá psána byla r. 1498. Z dopisu pana Zdeňka z Postupic ze dne 25. ledna 1502, zaslaného Všehrdovi, vysvítá, že dílo zakončeno bylo až r. 1499. Snad autor toho roku ještě sem tam práci svou doplňoval a revidoval. Původně mělo se celé dílo skládati jen z knih osmi; teprve po dopsání knihy osmé autor umínil si přidati ještě knihu devátou »O zmatcích«. Podle devíti knih nazváno bylo Všehrdovo dílo »O právích země české knihy devatery«.

Dokončiv svou práci, Všehrd připsal ji svým příznivcům pánům Kostkům z Postupic, rovněž horlivým utrakvistům. Odevzdávaje jim své dílo, Všehrd prosí je, aby si práci jeho přečtli, ale nedávali ji na veřejnost. Neboť úmyslem jeho prý jest, aby dílo jeho »ne prve než po devíti letech, jakož Horacius radí, mezi lidi vůbec vyšlo«²⁾; ujišťuje zároveň, že spisu jeho kromě pánů z Postupic nikdo v rukou nemá.

²⁾ Tak stojí v rukopise universitním; podle rukopisu křižovnického mělo dílo Všehrdovo uveřejněno býti teprve po jeho smrti.

Dílo své dal Všehrd pánům Kostkům z Postupic k přečtení někdy na počátku r. 1500 (v posledních dnech ledna nebo v únoru). Po dvou letech dovídáme se z listu pana Kostky z Postupic, že Všehrd vyslovil někde podezření, jako by páni z Postupic dílo jeho dali na veřejnost, čemuž prý talk není. Pan Zdeněk sám prý ví, že Všehrd na čtyřech místech dílo své půjčoval. Vidíme z toho, že autorovi běželo patrně o kritiku »Devaterých knih«. Umínil si dílo své znovu přehlédnouti a pak teprve dáti na veřejnost. K tomu potřeboval však znáti úsudek kompetentních lidí. Pan Zdeněk z Postupic práci jeho celkem chválil, ale vytkl přece ledačos, co se mu nelíbilo. Neschvaloval rozličných narážek aneb, jak sám praví, »hanění pod podobenstvím«. Všehrd řídil se jeho radou a v nové redakci učinil rozličné opravy. Přidal také několik nových kapitol a některé kapitoly rozšířil nebo zkrátil.

Druhou redakci díla svého provedl Všehrd už po sepsání zemského zřízení z r. 1500. Dokončil ji r. 1508 a připsal samému králi. Určil ji už také pro veřejnost, prvou výslovně odvolav.

Zdá se, že Všehrd nemínil se spokojiti novým zpracováním svého díla a že chystal nějaký polemický spis proti zemskému zřízení, r. 1500 právě vydanému. Narážka na to, ne zcela jasná, nalezá se v doušce ke zmíněnému již listu pana Zdeňka Kostky z Postupic z 25. ledna 1502. Pan Zdeněk doslechnuv o úmyslu Všehrdově, varuje svého přítele, aby se nedal štváti. »Není to z Tebe,« praví, »ale skrze Tebe jest,« chtěje tím vyjádřiti, že pokládá Všehrda za pouhý nástroj cizích saah, patrně městského stavu. Radí mu, aby upustil od úmyslu vystupovati proti zemi, neboť jinak by se sám hnal do záhuby.

Všehrd uposlechl rady páně Zdeňkovy, zabýval-li se vůbec úmyslem mu podkládaným. Nic aspoň neslyšíme o nějakém jeho spise, namířeném proti zemskému zřízení. Na zřízení to nereaguje ani ve druhé recenzi svého díla, jež se ani potom nestalo zbytečným, nýbrž naopak bylo krásným doplňkem prvé české zákonodárné sbírky. Liší se od ní ovšem svým duchem, stojíc na stanovisku naprosté spravedlnosti a nestrannosti ke všem stavům, kdežto zřízení zemské zřejmě nadržovalo vyšším stavům proti stavu městskému.

Všehrdovy »Knihy devatery« jsou prvním obšírným výkladem českého práva procesního, tak jak se vyvinulo u zemského

soudu, jakož i výkladem o řízení před úřadem zemských dešek a o všem, co s obojím předmětem souvisí. Všehrd nebyl arci prvý, který se takovými věcmi zabýval, ale prvý, který s největší podrobností a velikou jasností o svém předmětu pojednal. Přímou podivuhodnou jest způsob jeho podání. Jak neohebný, těžce srozumitelný je naproti němu jazyk pána Ondřeje z Dubé ve Výkladě na české právo zemské! A přece nejsou oba spisovatelé od sebe více vzdáleni než jedno století. S knihou starého pána z Rožmberka nedá se dílo Všehrdovo co do jasnosti dikce vůbec ani srovnávat. Tak pokročila vybroušenost českého jazyka za dvě století, nehledíc ani k tomu, že v »Knihách devaterých« velmi mnoho z té jasnosti připadá na vrub samého autora, dokonalého znalce jazyka a výborného stilisty. Humanistické vzdělání přineslo u něho své bohaté ovoce, a nemáme nejmenší příčiny litovati, že se autor »Knih devaterých« rozešel s latinským humanistou Hasištejanským z Lobkovic, národu úplně odcizeným.

Dílo Všehrdovo náleží do téže kategorie spisů, jako byly v Německu t. zv. právní knihy 13. a 14. stol., Zrcadlo saské, Zrcadlo německých lidí, Zrcadlo švábské a jiná díla, o ně se opírající nebo podle nich zejména ve 14. stol. spisovaná. Literatura tohoto druhu nebyla ovšem nějakou zvláštností německou, nýbrž objevovala se i u mnohých národů jiných. V Itálii vznikla již ve druhé polovici 12. stol. a týkala se nejdříve jen práva římského, církevního a lenního. Zajímavější staly se práce tohoto druhu, když si počaly všimati práv národních. Právo anglické došlo takto pozornosti již ve stol. 13. v knize Bractonově *De legibus et consuetudinibus Angliae* (1256—1259). O něco mladší je dílo právníka francouzského Filipa Beaumanoira »*Coutumes de Beauvoisis*« (1279—1283), obsahující obyčejové právo sev. Francie a psané již jazykem národním. Podobné povahy jsou podobné právní knihy francouzské ze 14. a 15. stol., jako *Stilus curiae parlamenti*, *Summa ruralis* od Boutilliera, *Practica forensis* od Masuera a j. Proslulou stala se zvláště právní kniha byzantského právníka 14. stol. *Harmenopula Hexabiblos*, zv. též *Manuale legum* a *Promptuarium iuris*. Užívalo se jí jako úřední sbírky přes půl tisíciletí dílem v říši byzantské, dílem v dnešním Řecku, dílem v Moldavsku a Besarabii. I literatury slovanské znají podobné právní knihy. Došlo k nim tam, kde nebylo oficiálně vydaných zákonů. Velmi čestné místo v dotčené literatuře

zaujímají právní knihy české a mezi nimi na předním místě jsou »Knihy devatery« Všeřdovy.

V literatuře právních knih českých i jinojazyčných vynikají Všeřdovy »Knihy devatery« nejen svým jasným způsobem podání, nýbrž i svým systémem. Autor rozdělil práci svou na dvě části. V prvních třech knihách pojednal o vyšších soudech zemských, o jich složení a působnosti a o soudním řízení, kdežto v knihách ostatních je vylíčeno právo soukromé, řízení před zemskými deskami a řízení exekucí. Vedle vnitřní své hodnoty literární má dílo Všeřdovo pro nás velikou cenu i v tom, že svými odkazy a citáty zachovalo nám mnoho náleží a jiných právních pramenů, zapsaných do starých zemských desk r. 1541 shořelých. Bez práce Všeřdovy byly by pro nás dotčené právní prameny nadobro ztraceny.

Ale dílo Všeřdovo má pro nás ještě význam jiný. Všeřd nepřestává jen na pouhém výkladu českého práva, nýbrž leckdes i kritizuje a tím dává nám možnost vniknouti hlouběji do předmětu. Na rozhodný prospěch bylo mu dále, že nazírání na domácí právo nebylo u něho zkaleno nazíráním římskoprávním, jako tomu bylo u některých vykladatelů národního práva u jiných národů. Pochybujeme vůbec, že se Všeřd s římským právem důkladněji seznámil. Nejen že potom v díle jeho není hlubších stop, ale autor »Knih devaterých« neměl ani příležitosti, aby právo římské si osvojil. Mýliti nás nesmí jeho poznámky v t. zv. »zavření« první recense »Knih devaterých«, že hodlá napsati dílo i o právu římském. Samouk tv oboru práva, jakým byl Všeřd, nemohl se s úspěchem pouštět do prací romanistických. Ale zas toho nebudeme litovati, neboť dílem svým o právu českém postavil si Všeřd tak skvělý pomník, že on, který neměl ani theoretických základů právních, čerpaných na vysokém učení, napsal o právu knihu, jež by sloužila ke cti nejlepším znalcům práva.

Jak to bylo možno? K tomu přece nestačila pouhá, byť i několikaletá praxe u zemských desk, a nestačilo ani vzdělání, na byté na artistické fakultě. Pravým, dokonalým právníkem učinil Všeřda jeho podivuhodný právní cit, s nímž se v díle jeho napořád setkáváme. Kdekoli měl Všeřd příležitost vysloviti o nějaké věci své mínění, učinil to způsobem svědčícím o nejvyvinutějším právním smyslu. Jak šlechtné je na př. jeho nazírání na postavení poddaných sedláků! V zemských úřednicích nevidí

pány, nýbrž služebníky vsí obce a všech lidí. Za největší škůdce a nepřátele země prohlašuje ty, kdo se odvažují rušiti práva, »jimiž země stojí od starodávna«. Nevěrné poručníky srovnává s lupiči. »Takový každý poručník zloděje zjevného jest horší a oběšený než zloděj silnější a hodnější« atd.

Daleko by nás vedlo, kdybychom podobné výroky Všehrdovy měli citovati. Stačí, když ještě jen uvedeme klasické místo z deváté knihy jeho díla. Praví se tam, že země zahyne, »jestliže spravedlnost v súdech v nepravost, pravda v lež, upřímnost v lest, víra v nevěru, a súd a právo spravedlivé v lakomství, v dary, v alafance, v spolky v přech obráceno bude. A bude-li to, což jest od starých Čechův, tak mužných jako rozumných, tak dobrých jako štatečných, k obraně všech vóbec i každého zvláště, chudého jako bohatého, nalezeno, k zkáze všech dobrých a chudých najprvé, potom vdov a sirotkův obracováno, a bezpravníci v dobro obecné zle se velhúce, přikrytím dobroty a přísah svých všelikú lest, bezprávnosti, křivdy, nepravosti, úklady provoditi budú, a tak lidí dobré, spravedlivé, užitečné listivě kaziti budú, tehdy tudíž konec všemu učiněn bude, a nebude na tuto zemi Turkův žádných, žádných cizozemcův, žádných nepřátel, ani meče, ani ohně potřebí, než všecko bude jménem spravedlnosti a přikrytím od domácích nepřátel, všech pohanův i cizozemcův ukrutnějších, nenadále a nezřetelně zkaženo, vykořeno, a v nic jich listmi, úklady a falšemi obráceno.«

Z díla Všehrdova nepromlouvá k nám jen humanista a mužný právník český, nýbrž i ušlechtilý vlastenec. Bezmezně velebí české právo a jeho staré tvůrce. Praví: »Bych sto jazykův měl a tolikéž úst, železný hlas a měděné peří, nemohl bych ani vymluviti ani vypsati, jaké jsou chvály hodni Čechové staří, zemi českú spravující, kteříž jsou tak spravedlivá, tak dostatečná a tak potřebná sobě i dědicům svým práva vymyslili!« A na jiném místě píše: »Amiž mně o tom často a dluho přemýšlejícímu jiného co na mysl přichází než to, že jsou bohem a duchem svatým práva země české od starých knížat a Čechův vyhledána.«

Také jazyk český, přijatý právě za Všehrdova úřadování r. 1495 za úřední jazyk u zemských desk, nalézá ve Všehrdovi nadšeného velebitel. V listě adresovaném knězi Jírovi, faráři u kostela Matky Boží na Lúži, vykládá, proč přeložil do češtiny

spis Jana Zlatoústého »O napravení padlého«. Chce, aby se jazyk náš český šířil, šlechtil a rozmáhal. »Neb není tak úzký, ani tak mehladký, jakož se některým zdá. Hojnost a bohatství jeho z toho móż poznáno býti, že cožkoli řecky, cožkoli latině móż povědíno býti, to též i česky. A není těch knih žádných řeckých ani latinských, aby v český obráceny býti nemohly. Co se pak hladkosti jeho dotýče, nevím, by tak výmluvně, tak ozdobně, tak lahodně všecko jazykem českým povědíno býti nemohlo, jako řeckým nebo latinským... Němci, jichž jazyk tak drsnatý, tak dreptavý a tak nerozumný jest, že jeden s druhým mluvě, Němec s Němcem, sobě častokrát nerozumívají, však jej našemu na potupu šíří a trů, tak že i latinská slova veň vtrušují, aby vždy jazyk jich byl dostatečnější a hojnější, a čehož doma nemají, u súsedův, ač dobře dalekých, vypójují.« V listu svém poukazuje dále Všehrd na Dánta, který, ač výborně jazyk latinský znal, přece raději psal vlastním svým jazykem italským. »Kdyby též i Čechové činili, měli by řeč svú mnohem zpravenější, ozdobjnější, hojnější; aniž by potřebí bylo pro učení ven do cizích zemí vlaských nebo německých jezdití a statkem svým cizozemce bohatiti, znamenité na se i na děti své náklady a útraty činíc, když by se tomu všemu doma v své řeči mohli naučiti přirozené.« O sobě samém pak praví: »Ačkoli také bych mohl latině snad, tak jako jihí mně rovní psáti, ale věda, že jsem Čech, chci se latině učiti, ale česky i psáti i mluvití.«

Jako dobrý Čech horlí Všehrd proti usazování se Němců v Čechách a v předmluvě ke druhé recenzi svého díla vyslovuje očekávání, že král nedopustí, aby se Němci a jiní cizozemci v zemi osazovali; »neb totéž oni Čechóm v svých zemích činí a žádného Čecha nikdež žádným obyčejem trpěti nechti a z přirození nebo raději zúmýsla Čechóm nepřejí ani přiti chti.«

Nejen pro svoje znamenité právnícké dílo, ale i pro svou humánní, ušlechtilou povahu, zanícenou jen pro pravdu a právo, a neméně i pro svoje mužné češství je nám Všehrd tak drahou osobností. S největší pietou skláníme se dnes po čtyrech stoletích před jeho Mány, ctíce v něm stejně velkého člověka jako spisovatele.